

SANT CELONI, UN NUCLI URBÀ D'EMPENTA

JOSEP BAUCELLS

Ben segur, que el títol posat "Sant Celoni, un nucli urbà d'empenta" reflecteix una idea molt estesa entre els habitants actuals i els de tots els pobles del seu entorn, així com per tots els que en cotxe travessen el seu terme ben muntats en automòbils, des de la ruta en autopista que voreja moltes zones industrials.

El que potser no es coneix tant, o molt poc per a una gran majoria, és que l'origen de la seva vitalitat es remunta molts segles enrere; cosa aquesta que permet assegurar que gairebé ronda el miler d'anys, o deu segles seguits. Més d'un comentari, potser dirà: Renoi sí que és antic això, i té raó, però la manera profunda de ser de les persones és la mateixa, tot i que les circumstàncies concretes han variat molt, especialment en el darrer mig segle, malgrat la crisi patida d'ençà d'uns quants anys. A les ratlles que seguiran es donaran dades que avalen el naixement i creixement de la importància, basades en la documentació conservada -la coneguda en el moment de redactar aquesta informació- que si en un principi era molt escassa, després i a mida que passava el temps es va tornar voluminosa, en alguns temes sí mentre que en altres ens deixa bastant a les fosques.

Farem el camí ben acompanyats de la documentació, bona part de la qual té aroma eclesiàstica, pel fet que ella és la font que va generar documentació més abundosa a la Baixa Edat Mitjana, bastant més que la d'origen civil, si bé el contingut dels textos, sota un vestit eclesiàstic, mostra les maneres de ser i d'actuar ben presents en cada època del viure a la nostra terra.

Invito, doncs, el lector a fer un petit recorregut documental que ens mostrarà Sant Celoni i la seva contrada immediata, donat que el nucli ha sigut el llum més potent muntat al mig de tot el territori immediat. Ens fixarem, doncs, en el mateix nom de la localitat, a la importància que en harmonia amb la seva realitat li donà l'autoritat tant civil com eclesiàstica en consonància amb els interessos de la rodalia, i la puixança que va anar prenent als ulls de tothom en l'exemple concret dels joves que pertanyien a l'estament eclesiàstic tot i seguir el ritme de vida sense cap diferència amb els altres joves de la localitat.

LA VILA DE SANT CELONI

El primer que ens pot cridar l'atenció és el nom de "la vila de sant Celoni". No tant pel nom mateix relatiu a un sant, ja que com el seu hi ha altres casos, de manera que al seu redós es coneixien i és coneixen indrets ben interessants que també porten un nom de sant. Doncs bé, en el cas del present poble, resulta que antigament i durant uns quants segles -la meitat del temps indicat-, dir Sant Celoni feia referència exclusiva a un grup de cases que es van bastir al costat d'una església petitona dedicada a sant Celoni. Els veïns sabien que aquesta capella es trobava a l'interior del terme territorial, anomenat Sant Martí de Pertegàs, però els forasters, que no coneixien el nom del conjunt, en deien Sant Celoni a seques. En efecte tant aquesta parròquia com en general totes les parròquies veïnes no disposaven de cap nucli urbà, sinó només de cases de pagès escampades per tot el territori, en tant que cases dedicades al conreu de l'agricultura i a la cria de bestiar, a més d'una altra casa on vivia un capellà que atenia els serveis religiosos a l'església adjunta a la seva casa. De manera que, seguint l'estil en ús en aquelles centúries, fou costum anomenar el terme amb el nom que portava la seva església: Sant Martí de Pertegàs, encara que bastant més cap aquí i al curs del segle XIX hi hagué el costum de citar el nom amb el propi del lloc, com Campins, a la vegada que no podia ser així en Palautordera per quant disposava de dos termes: Santa Maria i Sant Esteve, i així continua en l'actualitat.

Resulta, en el cas de Sant Celoni, que el nom del conjunt del terme venia donat també per l'església parroquial que es va bastir, com se sap, a tocar la riera de Pertegàs, i era dedicada a sant Martí, de manera que el terme s'anomenava Sant Martí de Pertegàs¹. Però a mida que el nucli bastit al redós de la capella de sant Celoni va anar prenent força, va comportar que el terme parroquial des del 1703 passés a dir-se Sant Martí de Sant Celoni. Què havia succeït?

Ens ho podem imaginar. Des dels temps més reculats ja existia l'església parroquial de Sant Martí de Pertegàs que era al centre del territori que prenia el mateix nom; d'origen ben antic, encara que no és fins a l'any 1080 que per primer cop se l'anomeni com a tal: un alou situat "a l'interior dels termes de la parròquia de Sant Martí de Pertegàs"². Al seu terme hi havia al mateix temps altres esglésies, que en podem dir capelles o ermites, sense altra repercussió que ser l'expressió de la devoció dels residents que les ajudaven a néixer i créixer a favor d'ells i de la gent de la vora i sovint de més enllà, que demanaven la protecció del sant o santa titular.

1. Cf. tots els treballs que tracten el tema.

2. Rius, *Cartulario*, II, núm. 698, p. 361.

Aquest era el cas de la petitona església dedicada a sant Celoni, que segons un historiador va ser feta al segle XI per part dels senyors de les Agudes³. Tenia devots, certament i a la vegada comptava amb la gràcia d'on era aixecada dins el precitat terme parroquial: ben a la vora del camí més important en la ruta bàsica de Barcelona, tant vers el nord, amb el pas per Girona i l'Empordà i els països europeus centrals i Itàlia com vers el sud fins a l'estret de Gibraltar, dit sigui en l'argot actual. Hi va ajudar molt la configuració del terreny, que deixa un pas bastant estret entre les serres de marina –Montnegre i altres de l'actual Maresme- i les del Montseny, que en aquesta banda gaudeixen de prous nuclis habitats. Zona relativament estreta i plana que vers el nord no és ben plana fins acostar-se a Girona per trobar la planura de l'Empordà. Era, doncs, un punt important en aquesta ruta tant cabdal, herència de la xarxa viària que havien dissenyat i executat els tècnics al servei de l'emperador de Roma, a qui els interessava sobretot tenir ben comunicat tot l'imperi fins al nucli central de Roma. Així, per tant, hi havia un trànsit molt important en aquells segles medievals, que s'aprofitaren de les estructures romanes.

Algú va adonar-se d'aquesta situació tan singular i va construir a la vora de la capella la seva estada. Essent imitat a ritme lent, sí, però continuat per altres persones. Així és formà un nucli d'estades, de cases, que, respecte a tot el redol, propi i llunyà, va fer que es considerés important i li atorgaren la denominació de "vila" -documentada com a tal per primer cop el 1117⁴ i en avant com a forma de dir típica ja -tret d'un text de 1151 que l'anomena "burg" amb un nom que segons el Diccionari de la Llengua Catalana actual equival a vila afranquida. Era l'única en un extens redol. Per a entendre-ho millor, ens hem d'oblidar de Granollers (que disposava però de muralla), que no tenia encara el relleu que va prendre aviat, de manera que els ulls de l'autoritat eclesiàstica enfocaven el terme de Caldes de Montbui, que és bastant més allunyat i, sobretot, al marge d'aquella ruta. També cal esmentar dues altres esglésies aixecades per a l'atenció a malalts de lepra en una, feta construir pels Hospitalers -de moment, però, se la coneix només a partir de 1307-, i a pobres en general en l'altra, denominades de sant Nicolau i sant Antoni respectivament, encara que en els textos coneguts de la primera meitat del segle XIV no s'especifica prou sovint la diversitat de cada una; les dues bastides a fora de la muralla, però ben a prop.⁵

El relleu del nucli urbà de Sant Celoni, gràcies a la seva situació a tocar la ruta més important de trànsit, que, malauradament, comportava a la vegada

3. Joan Portals, *Les ordinacions*, p. 95

4. Rius, *Cartulario III*, núm. 838, p. 38.

5. Vilageliu, *L'església*, p. 123.

i per desgràcia la cobdícia dels desitjosos dels béns dels altres⁶, van portar que el nucli es protegís a base de construir una muralla, que encabia l'església de Sant Celoni, unes cases amb el servei de comerços d'alimentació i oficis bàsics. Si s'ha escrit que els murs es bastiren ja al segle XI, la documentació escrita ho ha deixat molt de banda, de manera que en aquells segles només es parla d'una "porta de la vila de Sant Celoni" l'any 1154⁷. Més endavant, en temps de Riambau de Montclús del segle XIII, la vila va ser objecte d'un assetjament junt a la tala dels seus horts i destrucció de molins al curs d'una greu batussa entre el senyor territorial i el cap de la comanda de Sant Celoni, pròpia de l'orde militar de Sant Joan de Jerusalem.⁸ A continuació, al 1370 i anys següents s'efectuaren treballs laboriosos en obres de les muralles⁹, en un temps en què vigien a Sant Celoni unes ordinacions molts extenses que s'han conservat íntegrament.¹⁰

L'església de sant Celoni, que va donar nom al nucli urbà emmurallat, era construïda a l'estil romànic, constava d'una sola nau i era de reduïdes dimensions, gens apte per al servei parroquial, de manera que, a mida que el veïnatge augmentava, ella s'anava morint, i a l'any 1591 ja era en ruïnes totals.¹¹ S'ha conservat sols un tram petit de l'absis i d'un mur lateral.¹²

PRESÈNCIA DE SENYORS I REIS

El territori del terme, en l'ordre civil, formava part originàriament dels terrenys en els quals tenia el domini principal la casa nobiliària de les Agudes i Miravalls, coneguda després per casa de Montclús, fins que Riambau de Montclús va vendre la jurisdicció civil amb els drets inherents a Bernat de Cabrera vers l'any 1275¹³. Aquest traspàs enfurismà els Hospitalers perquè es va actuar sense el seu permís i deixant de banda el dret de fadiga que hi tenien, assoliren l'any 1278 un acord que hi posà pau.¹⁴

A l'any 1340 es formà un avalot a l'interior del nucli de sant Celoni amb conseqüències greus, donat que el veguer del Vallès que s'hi havia arribat

6. Un exemple entre altres: Pere de Canet "robador de camins", rondava per sant Celoni i el castell de Montclús l'any 1383. *Els castells* II, p. 279 nota 13.

7. *Els castells* II, p. 321, que seria de la muralla.

8. *Els castells* II, p. 275 amb nota 2 p. 277-278.

9. *Els castells* II, p. 321.

10. Text original: Carreras, *Ordinacions*, i comentari extens: Portals, *Les ordinacions*.

11. Vilageliu, *Estampes*, p. 10 i 12.

12. Sant Celoni, p. 409.

13. *Els castells*, II, p. 240-243.

14. *Els castells* II, p. 275 i nota 3.

per a detenir un tal Callico, va haver-se d'escapar no sense que el "roçí" que muntava en sortís amb una ferida, mobilitzant-se poc després el veguer de Barcelona que va detenir uns homes de sant Celoni i els tancà a la presó de la ciutat, on aviat va comparèixer el comanador fra Pere Arnau de Peres-tortes, qui fou empresonat al manifestar que ho havia promogut ell. Llavors el bisbe de Barcelona, Ferrer d'Abella, va imposar l'entredit a la ciutat, amb la conseqüència que no es realitzava cap acte religiós a cap església;¹⁵ aquesta disposició va ser anotada en un text per part del consistori barceloní que s'ha editat ja fa uns anys.

En parlar de les màximes autoritats, es coneixen dues estades de la reina Peronella i una del rei marit Ramon Berenguer IV, fetes a Sant Celoni -en una hi efectuà el sojorn d'una nit-, i de les despeses fetes en aliments, per ells i la colla, a finals de l'any 1157 i març del 1158.¹⁶

Senyal evident de la importància que s'havia guanyat ja el nucli urbà de sant Celoni, del que sabem constava de 72 focs a principis del segle XIII -unes tres-centes persones- i de 113 focs el 1368 -unes cinc-centes persones, després d'haver superat una mortaldat extra arreu del país un vint anys abans-.¹⁷ L'atractiu també el referma la celebració mensual de mercat, citat per primer cop el 1157¹⁸, i que era el dia escollit de forma normal per anar a Sant Celoni per part del vicedegà del Vallès Bernat Gurri, citat el 1333. Ho feu per raó del seu càrrec, que en aquells anys suplia el degà Bertran de Mont-rodon, que, nomenat degà el 1308, s'havia envellit.¹⁹

INTERÈS ECLESIASTIC

Aquests fets d'ordre civil que posaven a nivell elevat el nucli urbà de Sant Celoni, en el camp eclesiàstic va acumular interessos vers el mateix i únic feix que formava la vila, entre el propi bisbat de Barcelona i tres ordres religiosos que hi tingueren drets.

Rodalia jurídica especial en temes menors

En la panoràmica diocesana, des de finals dels segle XIII que l'atenció més efectiva del governament va animar el bisbe a repartir tot el territori

15. AHCB, *Llibre del consell* 15, f. 57.

16. Balari, *Orígenes*, p. 573-577.

17. Portals, *Les ordinacions*, p. 964, i Carreras, *Ordinacions*, p. 126.

18. *Els castells* II, p. 327 nota 126; i CR, Sant Celoni, p. 407.

19. Baucells, *Vivir*, p. 115. Per qui escriu, li agrada donar notícia d'aquests personatges, degut a coincidir que ell i els dos són naturals de Taradell.

diocesa en quatre demarcacions, de manera que posà al cap de cada una un representant seu que s'ocuparia de tot el seu sector amb facultats bastant extenses. Aquest espai va rebre, des d'un principi el nom de deganat i, per tant, degà el responsable mossèn que l'ocupava. El nucli central es digué Oficialat, per ser l'oficial dels despatxos diocesans aquell que tenia la delegació episcopal; al Nord, hi havia el deganat del Vallès –en l'espai geogràfic entre el Montseny i el riu Ripoll i la comarca actual del Maresme, una colla d'anys, ja que després va passar a l'Oficialat-; al sector de ponent i sud hi havia el deganat del Penedès, amb seu a Vilafranca del Penedès, i, per un espai estret de terreny del nord-oest, el deganat de Piera, amb centre a la localitat homònima. Doncs bé, al deganat del Vallès, es donà des de bon principi un territori restringit amb facultats restringides respecte als degans, amb seu a Sant Celoni -la parròquia de Sant Martí de Pertegàs primer i després de Sant Celoni, com veurem tot seguit.

En efecte, Sant Celoni va tenir una consideració especial i única en l'organigrama eclesiàstic a la Baixa Edat Mitjana i a l'Edat Moderna en el conjunt territorial del bisbat de Barcelona, de manera que la pertinent parròquia, és a dir, Sant Martí de Pertegàs va tenir la missió de vetllar sobre les parròquies de la contrada, amb facultats restringides, bé que en connexió sempre amb el territori del deganat del Vallès i del degà, el qual a finals del segle XIII i tot el XIV residia a la vila de Caldes de Montbui i després va passar a Granollers. Aquestes facultats permetien al rector de Sant Martí de Pertegàs a ser el portador des de Barcelona i lliurador dels sants Olis, consagrats a la catedral un dels primers dies de la setmana santa de cada any, així com tenia facultats per a la resolució d'assumptes de menor quantia.²⁰ Va ser un cas únic en tot el bisbat. Aquesta rodalia semiindependent del deganat del Vallès, el formaven, d'acord amb un text del 1602 les catorze parròquies de Sant Martí de Pertegàs, Vallgorguina, Santa Maria de la Serra, la Costa, Riells, Bruguera, Montnegre, Fuirosos, Batllòria, Gualba, Montseny, Mosqueroles, Fogars i Campins.²¹

El centre parroquial se situa al nucli urbà de Sant Celoni

Va donar-se, respecte al rector responsable del sector on es trobava el nucli urbà de Sant Celoni, que, en correspondència a la importància que havia pres i anava encara més amunt, convenia el canvi de centre titular de la parròquia. Va ser l'any 1703 que el títol parroquial de l'església de Sant Martí

20. ACB, *Speculum Officialatus*, folis 7-8.

21. ACB, *Speculum Decanatus Vallensis*, primer full.

de Pertegàs va passar a l'església nova, edificada expressament a l'interior del nucli emmurallat, dita ja llavors amb el títol de Sant Martí de Sant Celoni.

Com es dedueix, aquest canvi va tardar molt a produir-se, malgrat a haver-hi un sentiment estès de la conveniència, o millor necessitat quan no urgència, del canvi. Tant era així, que, ja al 1326 Ramon Marrull, veí resident al nucli de la capella de sant Celoni, a fi d'evitar per a ell i altres residents allí l'haver de fer cosa d'un quilòmetre per assistir a l'església parroquial, el 7 de juliol va manifestar en un document, escrit per Berenguer de Ribalta -un capellà resident a sant Celoni que moltes vegades va suplir els rectors de Pertegàs-, que estava disposat a cedir la casa on ell vivia i tot el terreny adjunt a fi de construir-hi una nova església parroquial.²² L'oferta va ser generosa, però no va anar endavant i va deixar-se al calaix gairebé quatre-cents anys. Hi hagueren queixes sovint ja per part dels residents i de les seves autoritats civils, ja per part dels bisbes.²³ Tot va anar molt lent, tant que si el 8 de maig de 1634 es va festejar solemnement la col·locació de la primera pedra de la nova església "al mitx de la vila de St. Celoni",²⁴ no va ser fins al 1703 que, acabada en els seus elements bàsics, es celebrà la seva inauguració, de manera que, de mà d'un decret del bisbe del 8 de novembre es traslladaren a la nova església el Santíssim, la pila baptismal i els títols dels beneficis que abans eren a Pertegàs, i que en avant aquesta nova església seria l'"Església parroquial de Sant Martí de Sant Celoni, abans de Pertegàs". Tot el veïnatge ho va celebrar solemnement durant tres dies.²⁵

Presència de tres ordes religiosos

En el camp dels ordes religiosos, tres ordes hi posaren la seva vista, però dos ho feren amb l'adquisició d'uns drets que els feien indispensables al llarg temps que consideraren necessari del tot la conservació dels drets adquirits.

En efecte, un temps hi tingué propietats el monestir de Sant Cugat del Vallès, de monjos benedictins,, tal vegada almenys des de l'any 984 fins al 1121, com es veurà tot seguit. Les propietats adquirides per Sant Cugat l'any 984 consistiren en terres amb cases i vinyes, situades al lloc anomenat Pertegàs.²⁶ Més endavant no estigueren exemptes de complicacions amb tercers persones, i vers el 1117 hi va posar ordre un delegat pontifici, enviat per animar els reis a prosseguir la lluita reconqueridora a la península i a les

22. ADB, VP III, folis 115v-116.

23. Vegeu Vilageliu, *L'església*, p.14-15, i *Estampes*, p. 9-12.

24. Vilageliu, *L'església*, p. 17.

25. Vilageliu, *L'església*, p. 11 i 25-26.

26. Rius, *Cartulario*, vol. I, núm. 162, p. 136.

illes Balears, el cardenal de Santa Anastàsia Boson, en tant que pertocava al papa defensar el monestir de Sant Cugat com a cosa pròpia. El legat va manar als bisbes de Vic i de Girona i a l'ardiaca de Barcelona -en seu vacant- que hi posessin ordre marcant com a límit més tardà el dia de Tots Sants, posant ordre a l'embolic, ocasionat pel que fa a sant Celoni a l'actuació de dos germans anotats com a Umbert i R, la inicial sola.²⁷ Que eren, sens dubte, Umbert i Riambau, escrits amb els noms sencers en el pacte acordat el 13 de juny de 1121, havent posat per escrit que les dues parts implicades efectuaven una permuta, de manera que l'abadia cedí els drets esmentats sobre sant Celoni que passaren al dos germans i aquests traspassaren al monestir l'alberga que ells tenien a Udinells, tret de retenir per a sant Celoni sols una peça de terra; indicant-se que tot es trobava a la parròquia de Sant Martí de Pertegàs.²⁸

L'orde de canonges regulars, a través de la comunitat establerta a Santa Maria de l'Estany, va ser present a sant Celoni des de l'any 1088 fins al segle XV almenys. Va ser l'any 1088 que el canonge preposít de l'Estany va rebre de Guillem Umbert de les Agudes, senyor dels castells de les Agudes, de Miravalls i de Montclús, la capella de sant Celoni, amb el propòsit d'establir-se al lloc una comunitat, sense que mai es portés a terme.²⁹ Era, doncs, un canonge agustinià aquell que s'ocupava del culte amb dret propi a la capella posada sota el titular de sant Celoni, que tenia la consideració canònica de preposít o paborde, dit en llenguatge popular, que prenia la forma de pabor-dia el conjunt i la mateixa capella -la capella de sant Celoni "vulgarment nomenada la pabordia"-.³⁰ Els canonges no van anar més enllà i es limitaren a la possessió exclusiva de la capella. Va ocupar-se de la capella normalment un canonge regular en persona.³¹ La seva actuació no va donar maldecaps ni ensurts, de manera que es parla molt poc d'ells als textos d'aquells segles.

I el tercer orde religiós va arribar de mà de l'orde Hospitalària de Sant Joan de Jerusalem i va tenir una repercussió forta i bastant llarga. Es va estendre de l'any 1145 al 1403. En efecte, tot va iniciar-se el 26 de maig de l'any 1145 en tant que donació de Guillem Umbert II amb tots els drets, con-

27. Rius, *Cartulario*, III, número 838, p. 38-39. És un text sense data expressa, que es pot deduir sense massa dificultat. La identitat dels dos germans, en la meua opinió, correspon sens dubte als fills del senyor de les Agudes, que eren Guillem Umbert II de Montseny i Riambau I de Montseny. GEC, Montseny, p. 274.

28. Rius, *Cartulario*, III, núm. 855, p. 52-53.

29. Portals, *Les Ordinacions*, p. 95.

30. Vilageliu, *Estampes*, p. 10.

31. Per exemple el 1413 a la visita pastoral consta present com a preposít -o paborde- "el venerable Berenguer de Palau, canonge del monestir de Santa Maria de l'Estany, del bisbat de Vic". ACB, *Speculum Decanatus Vallensis*, p. 226.

signada en testament sacramental i ratificada poc després al ser publicat el dia 1 de juliol de 1151.³² Essent aquesta una de les possessions que tingueren arran d'haver-se establert a Catalunya a principis del mateix segle. No la posseïren en pau fins que el comte Ramon Berenguer IV va dirimir a favor d'ella l'oposició interposada per Riambau del Monseny, germà del citat Guillem Umbert, per document del 17 d'abril de 1157.³³ Els Hospitalers van mantenir els seus drets senyorials sobre sant Celoni fins a l'any 1403 quan feren liquidació per venda de tots els seus drets a Bernardí de Cabrera, qui en va pagar 4.000 florins d'or.³⁴

Entre els ordres dels canonges regulars i dels hospitalers i la parroquial –és a dir, els drets episcopals– se suscitaron tensions diverses vegades, ja des de ben aviat a poc d'haver-hi arribat els hospitalers, de manera que vers l'any 1180, quan, per una banda el bisbe de Barcelona i els agustinians establiren un pacte mutu, ells s'hi van oposar tenaçment –el principal hospitaler havia fet fora el capellà nomenat pel canonge prior i n'havia retingut la clau de la porta–, fins al punt que el bisbe de Barcelona acudí al papa, de primer en la persona d'Alexandre –a qui l'informà de l'assumpte al curs de la seva assistència al concili general Laterà III l'any 1179– i a continuació en la de Luci III qui va signar tres butlles, adreçades una al prior de l'Estany, una al bisbe de Barcelona i una a totes tres entitats, desfent l'embolic que s'havia creat respecte als drets sobre la capella de sant Celoni i, per tant de quin capellà se n'havia de cuidar. Hi intervingueren en nom dels papes, l'arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Vilamuls, Pere de Cardona –difunt ja en aquell moment– i el cardenal de Sant Llorenç in Dàmaso, que reconegueren els drets dels bisbe i dels antics possessors els canonges agustinians, de manera que el papa va donar la raó al bisbe, que suposava per a ell mantenir l'atenció sobre la capella, i es reconeixien els drets de l'Estany sobre la capella de sant Celoni, una altra de Sabadell i la parroquial de la Garriga.³⁵

Els Hospitalers se servien, com era costum, d'un segell per a avalar les signatures posades als documents que ells expedien. Fra Arnau Vallès, comanador en un document de resolució d'un deute redactat pel notari barceloní Bernat Vilarrúbia el 24 d'agost de 1297, inclou copiat un escrit aportat per ell en forma de carta que anava avalada per un segell de cera que representa una

32. *Els castells* II, p. 242 amb les corresponents notes, on en una figura l'advertiment de l'historiador que des de finals del segle XII ja no es parla més de burg sinó de vila; *Els castells*. I, p. 701 nota 34.

33. Portals, *Les Ordinacions*, p. 96, i *Els castells* II, p. 242.

34. *Els castells* II, p. 242 amb les corresponents notes, i p. 276, 320 i 327 on la nota 117.

35. ACB, LA I, núm. 42, 44 i 45, folis 23-23v.

figura que s'anomena Agnus Dei (Anyell de Déu) amb un estàndard amb el senyal de la creu posat a la part alta.³⁶

Estada d'un legat papal

El bisbe de Barcelona fra Ferrer d'Abella era a Sant Celoni al curs de la seva sortida de Barcelona fins a Caldes de Malavella on s'havia de trobar amb un enviat papal, el Cardenal Andreu, titular de Santa Susanna, que es presentava amb la missió de recompondre les relacions entre els reis d'Aragó i de Mallorca, molt tenses. Si a l'anada va ser-hi el dilluns 3 de març de 1343, a la tornada, ja amb el cardenal, altra vegada va aturar-se a Sant Celoni; i a la presència del cardenal a l'hostal on eren, va procedir a la cerimònia litúrgica de la tonsura, tal com a l'anada havia efectuat la visita pastoral. Al cap de tres dies més, és a dir, el 6 del mateix març, el cardenal, acompanyat del bisbe, va arribar a Sant Andreu de Palomar, i el dia 8, fou rebut pel rei en persona i l'endemà, anant junts a l'estil d'una processó, entraren a la ciutat de Barcelona essent rebuts molt honoríficament per tothom.³⁷

Joves de Pertegàs i de sant Celoni que eren clergues a la primera meitat del segle XIV

Tot el que acabem de veure afecta el punt d'atenció de les presents ratlles a través de persones d'importància social, poques numèricament. I ara en direm unes altres referents a la gent del poble i de la vila.

La societat del segle XIV vivia en un marc institucional que tenia per referència última l'estat -dit sigui amb l'argot actual- i l'Església. Ambdues estaven ben entrellaçades, i ben estructurades amb lleis que en podem dir comunes i altres particulars, de manera que amb certa freqüència es produïen friccions fortes, que afectaven el públic.

En aquest ambient, la normativa eclesiàstica era considerada més benigne i menys brutal que la civil, de manera que molts joves optaven per ingressar a l'estat eclesiàstic, sense més obligacions, en la pràctica diària, que les comunes de tot el veïnatge. De fet, i en contra del cerimonial que incloïa la "promesa" d'arribar fins al sacerdoci, molts joves continuaven com si res al poble i, de fet, no es diferenciaven dels altres, car sempre tenien una excusa o altra per demostrar que se sentien clergues en els elements considerats peculiars: el vestit, que havia de ser senzill, i els cabells, que havien de portar-los

36. ACB, Notaria 1, f. 102 i 102v.

37. ADB, VP V, folis 121-124v.

tallats curts.³⁸ Sovint, s'ocasionaren discussions fortes en casos de greu alteració de la convivència en què intervenien els encarregats de la seguretat i, en el supòsit de ser denunciats, ho feien bastant sovint a l'estructura judicial civil, que intervenia i els jutjava o tancava a la presó, cosa que el bisbe els reclamava per quant li corresponia només a ell jutjar els clergues i, si calia, retenir-los a la presó instal·lada al palau episcopal.

Una altra condició per accedir a la tonsura tenia en compte que els pares fossin casats legítimament, si bé també en això, es passava una mica de llarg car la llei permetia concedir-los l'adequat permís si volien rebre la tonsura, de manera que a vegades es produïren friccions, al descobrir la il·legitimitat del naixement, que també podia concedir-se l'adequat permís per a ser tonsurat. Aquesta condició era tinguda en compta i consta expressament escrita en l'acta de la cerimònia del 1343 celebrada a Pertegàs.³⁹ Calia llavors demanar prèviament l'adequada dispensa.

L'entrada a l'estat clerical anava de conjunt amb la cerimònia de la tonsura, que comportava una celebració presidida pel bisbe i l'assistència dels noiets o joves, ben acompanyats, especialment pels pares. Sovint es reunien un gran nombre de gent que se sentia content de l'acte, tant si era en una església, com en altre lloc. Imaginem-nos una ermita o local de llavors amb un centenar o més de persones. Quin guirigall es formava, a causa que la cerimònia tenia unes parts comunes i una altra individual, quan el jovenet, proper al deu anys d'edat o una mica més, acompanyat dels pares es posava davant el bisbe i aquest, havent demanat els noms i la bona voluntat, procedia a fer una tall als cabells del jove. Naturalment que per efectuar aquesta cerimònia, el bisbe acostumava a aprofitar que feia la visita pastoral a la parròquia, però també sempre que li ho demanaven, fos on fos, de manera que si tardava massa a anar a un poble, o per raó dels interessos particulars d'aquests, els pares que volien que els seu fill fos tonsurat, se les enginyaven per saber el dia que el bisbe anava a una o altra de les poblacions veïnes. Sant Martí de Pertegàs i, per tant Sant Celoni, va tenir visita oficial, que se n'hagi conservat el text, sis vegades en el període de la primera meitat del segle XIV: contretament, els anys 1304, 1310, 1314, 1322, 1326 i 1342.

Entre els actes en la localitat i en altres indrets, consten vint ocasions en les quals es tonsuraren nois de Pertegàs, uns quants, o de Sant Celoni, la majoria, fins a la xifra de 129 joves de la localitat. De les vint cerimònies, dues es portaren a cap a l'església parroquial de Sant Martí de Pertegàs, mentre una altra tingué lloc en un local a l'aire lliure o tancat del nucli de sant Celoni, que no era cap capella. Dels actes a la parroquial no s'especifica el lloc de

38. Baucells, *Vivir*, p. 2645-1656.

39. Baucells, *Vivir*, p. 2680-2689.

residència per ser tots de la mateixa parròquia. N'hi hauria algun de pagès, a la vegada que la majoria seria del nucli de la vila. És una mostra més del gran dinamisme d'aquell nucli urbà en aquells anys. Per a entendre encara més la voluntat dels pares en favors de l'ingrés del seu fill a l'estament eclesiàstic i, per tant, subjectes a les lleis d'aquesta, fixem-nos com ells per aconseguir la tonsura del fill anaven un xic lluny, com és Barcelona -tres cops- i a Llavaneres que és a l'altra banda de la serra de marina, i la resta a poblacions de la contrada.

Per fer-nos càrrec de l'enorme interès per la tonsura i del guirigall que l'acte comportava, cal saber que els 47 jovenets del 1304 reunits a la capella episcopal de la ciutat de Barcelona, més de la meitat eren de la mateixa ciutat, però els altres es repartien entre deu localitats: Martorell, Santa Maria de Saserra, Terrassa, Caldes de Montbui, Mataró, Bonastre, Cabrera, Sant Celoni, Gelida i la Geltrú. També és curiós -bé de fet s'absentà de la ciutat uns mesos degut a la tensió extrema amb el rei i els seus fills qui l'ordenà que marxés de la ciutat i es va resoldre després de la intervenció reiterada del papa i els seus representants- que al juliol de 1326 el bisbe Ponç de Gualba, de la família dels senyors de Gualba i de Montnegre, hi feu estada un xic llarga i que al curs de tres dies seguits oficià tonsuracions, en la darrera sense cap jove de la localitat sinó un de Gualba, un de Sant Esteve de Palautordera i un d'Olzinelles. I que el bisbe següent, Ferrer d'Abella, també feu estada a Pertegàs i hi celebrà la tonsura a la casa on s'hostejava, a favor de 5 nois de Sant Celoni, 3 germans de Sant Esteve de Palautordera i un de Campins.

La majoria d'aquests clergues, no van anar amunt seguint els altres passos fins arribar al sacerdoci, tot i que així ho van prometre el dia de la tonsura, sinó que seguiren el ritme normal, tant en el tema de la feina, com en el del vestir i de les diversions, i de l'estat social que els portava a casar-se i ser pares, de manera que en la pràctica no es diferenciaven dels altres joves. Si tot rutllava, anaven endavant com tothom, i en el cas de produir-se rebomboris i ocasionar-se cops o instruments amb ferides o morts, o en el supòsits de robatoris, procuraven avisar el més aviat possible el bisbe, a fi de ser ell qui els jutgés i castigés i no les autoritats, ni locals ni generals a base dels representants dels senyors territorials o dels reis.

Un pot deduir la importància que 129 joves entressin en la categoria de clergue en només quaranta anys. Vol dir, dos i pico de joves cada any, que formaven part de la gentada consistent entre mig i un miler d'habitants. A Sant Celoni, com al conjunt de la societat d'aquells anys, el promig de clergues era el 8% del conjunt.

**Joves de Sant Martí de Pertegàs en general
o de Sant Celoni tonsurats entre 1304 i 1343**

Lloc	Data	Pertegàs / Sant Celoni	D'un conjunt
Barcelona: Dia Ascensió	16.05.1304	1 SC	7
Barcelona: Palau episcopal	17.03.1304	2 SC	47
Barcelona	25.05.1304	6 SC	9
Collsabadell	17.01.1305	3 SC	12
Vallgorguina	18.01.1305	2 SC	2
Sant Martí de Pertegàs	19.01.1305	20 P i 1 SC	33
Gualba	22.01.1305	1 SC	2
Sant Esteve de Palautordera	08.12.1305	6 SC	13
Santa Maria de Palautordera	03.06.1310	2 SC	5
Campins	04.06.1310	14 SC	16
Olzinelles	05.06.1310	1 SC	1
Sant Martí de Pertegàs	11.08.1310	2 P	2
Llerona	03.09.1315	1 SC	2
Llavaneres	13.12.1323	1 SC	2
Gualba	06.07.1326	1 SC	7
Sant Celoni: un lloc	07.07.1326	18 SC?	18
Sant Celoni	08.07.1326	2 SC	7
Vilamajor	14.07.1326	1 SC	18
Sant Martí de Pertegàs	03.03.1343	5 SC	9
Altres	-	40	-
Total: 20	-	129	215

Per a entendre més encara l'empenta de Sant Celoni en aquest punt de joves tonsurats, d'acord amb el quadre editat que recull les dades dels tonsurats a tot el bisbat de Barcelona de 1303 a 1344⁴⁰, resulta que d'entre 232 parròquies, Pertegàs amb 129 ocupava el novè lloc (anava al davant el conjunt de la ciutat amb 2.569 tonsurats), seguit per Vilafranca del Penedès amb 538, Piera amb 218, Arboç amb 201, Montmell amb 135, Arraona (Sabadell) amb 130 i Caldes de Montbui amb 130, mentre els pobles de la rodalia, tret de Granollers amb 53, Cardedeu amb 46 i Santa Maria de Palautordera amb 27, presenten xifres reduïdíssimes per sota de deu, fins a Vilardell amb 1. Del total del bisbat en 7.004 joves tonsurats, Pertegàs-Sant Celoni amb 129 representava l'1.87% de tot el bisbat.

40. Baucells, *Vivir*, p. 3033-3035.

Sant Celoni en el conjunt de parròquies, ni que llavors s'anomenés Pertegàs, era un punt capdavanter en tots els temes que hem tractat a les ratlles anteriors, que emmarquen la seva gran vitalitat al llarg de molts segles.

ARXIUS I BIBLIOGRAFIA

Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), *Visites Pastorals* = ADB, VP.

Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), *Libri Antiquitatum* vol. I, números 42, 44 i 45, de folis 23-23v = ACB, LA.

A.C.B., *Speculum Officialatus*, f. 7-8.

A.C.B., *Speculum Dacanatus Vallensis*, primer full sense numerar i p. 223-224, 228

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Llibre del consell* 15, f. 57 = AHCB, Llibre

José BALARI JUVANY, *Orígenes históricos de Cataluña*, p. 573-577. = Balari, *Orígenes*.

Josep BAUCCELLS I REIG, *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, 4 volums, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 2004-2007.

Francesch CARRERAS, *Ordinacions urbanes de bon govern a Catalunya (segles XIII a XVIII)*, a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. XII, Barcelona 1906?, p. 127-149 = Carreras, *Ordinacions*.

Els Castells Catalans, vol. I, Castell de Montpalau, p. Rafael Dalmau, Barcelona 1967, p. 689-702; i volum II, Rafael Dalmau, Barcelona 1969, Castell de les Agudes, p. 240-244; Castell de Montclús, p. 274-280 i Comentari marginal, p. 320-321 = *Els castells*.

Catalunya Romànica, vol. XVIII. El Vallès Occidental. El Vallès Oriental, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1991, p. 407-409 = CR, Sant Celoni.

Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 10, Enciclopèdia Catalana, S.A., Barcelona, 1977, p. 274 = GEC, Montseny.

Gran Enciclopèdia Catalana. Vol. 13, Enciclopèdia Catalana, S.A., Barcelona, 1979, p. 274 = GEC, Sant Celoni.

Joan PORTALS I MARTÍ, Les ordinacions per al govern de la vila de Sant Celoni del 1370, a *Monografies del Montseny*, 24. Amics del Montseny 2009, p. 93-118 = Potals, *Les ordinacions*..

José RIUS SERRA, *Cartulario del monasterio de "San Cugat del Vallés"*, III volums, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Escuela de Estudios Medievales, Barcelona, 1981 = Rius, *Cartulario*.

Jaume VILAGELIU, *Estampes històriques de Sant Celoni*, impremta Bilbeny, Sant Celoni 1969 = Vilageliu, *Estampes*.

Jaume VILAGELIU, *L'església parroquial de Sant Celoni*. Impremta Bilbeny, Sant Celoni, 1970 = Vilageliu, *L'església*.

NOTES

Les notes atenen generalment a la font que esmenta la dada documental que ha servit per a la present exposició, i generalment es deixen de banda totes les altres que també hi fan referència. Així tot queda més condensat i clar.